

Venstres program

Taler

Gunnar Knudsen

Dato

25 april 1915

Sted

Kongsvinger

1 Mine damer og herrer!

Naar jeg idag tiltaler en forsamling som denne, kan jeg ikke undlate at minde om, at det nu er 9 maaneder, vi har været oppe i en situation, som heldigvis ikke
5 hører til de almindelige selv i verdenshistorien. Det er omtrent 9 maaneder, siden den vældige verdenskrig brød ut, og den raser fremdeles. Det er heldigvis lykkedes at holde vort land utenfor striden, og vi har har haap om, at det fremdeles skal lykkes; men intet menneske vet noget om, hvor længe denne forfærdelige krig vil rase, og heller ikke vet vi noget om, hvad utgangen vil bli - ei
10 heller for os, det maa vi være opmerksomme paa. - Det er jo klart - og deri vil alle partier være enige - at det er den nuværende regjerings opgave - likesom det vilde ha været enhver andens regjerings opgave - at søke at holde vort land nøytralt.

Stillingen er i mange henseender vanskelig. Vore statsutgifter har i denne tid
15 vokset sterkt. Det at holde hele vor marine og en stor del av hæren mobilisert koster mange penge direkte for statskassen, bortset fra de byrder, som det paalægger den enkelte. Omtrent halvanden million kroner om maaneden koster nøytralitetsvernet, og dertil kommer de betydelige anskaffelser av forskjellig art, som har været nødvendige for at komplettere de militære beholdninger og i det
20 hole tat for at sikre vort forsvar saa godt, som det overhodet er mulig; for det har vi fundet at maatte gjøre, saaledes som stillingen nu er, og dertil har Stortinget git sit samtykke. Utgifterne har derfor vokset sterkt, og vi er paa den maate kommet ned i et ganske betydelig underskud. Jeg skal forøvrig legge til, at paa den anden side har statsindtægterne, som i de første par maaneder av krigen gik
25 sterkt ned, efterhaanden rettet sig, saa de ordinære statsindtægter nu er omtrent som sædvanlig. Det er jo et lyspunkt. Da krigen begyndte, var statskassens stilling god. Vi hadde omtrent 25 millioner kroner i kontante penger i statskassen. Men vi har jo maattet ty til laan. To utenlandske og et indenlandsk laan ar avsluttet, dels for at møte de daglige utgifter og dels - navnlig det

amerikanske laan - for at kjøpe ind mat, korn og mel. Dette er gjort i den utstrækning, at staten har et utlæg paa omtrent 10 millioner kroner til korn, som ligger i reservelagre, og stillingen er forsaavidt fortiden god og sikret. Ialt er der under krigen indkjøpt for statens regning korn og mel for ca. 25 millioner
35 kroner. Vi har praktisk talt korn- og melforsyning til aarets utgang, saa vi kan trygt se den nærmeste fremtid imøte.

Landets næringsveier har i det store og heletat tat sig merkelig op. I begynnelsen saa det jo ut, som om alt pulserende liv vilde stanse; men det har tat sig op, og
40 den arbeidsløshet, som man var ængstelig for skulde indtræ, har ikke indtraadt; arbeidsløsheten er ikke større, den er heller mindre, end den pleier at være. Dette er jo lyspunkter.

Men saa or der et mørkt punkt, som saa at si griper ind i hvert eneste norsk
45 hjem. De viktigste varer, som brukes av baade fattige og rike, er steget voldsomt i pris. Det gjælder da særlig brødet, som er det viktigste av alt. Det er steget tildels til over det dobbelte av de almindelige normale priser. En eiendommelighet vil jeg peke paa, som vi har godt av at lægge merke til, og det er den, at de varer, som vi selv tilvirker her i landet i nogenlunde tilstrækkelig mængde, ikke er steget
50 synderlig. Det er de varer, hvorav vi er avhengig av utlandet, som for det meste er steget saa voldsomt. Det minder os om, at det land, som kan være selvhjulpet i saa vanskelige tider som disse, har mange fordele; dets befolkning lever tryggere.

Med hensyn til partistillingen her i landet vil jeg si, at den avgir et ganske
55 eiendommelig skue. I de krigførende lande er det naturligvis saa, at al partistrid or ophørt. Men selv i de nøytrale lande kan man gjerne si, at det ogsaa er tilfældet, saalædes ogsaa i vore nabolande, Sverige og Danmark. Hos os derimot synes partistriden næsten at være sterkere end nogensinde. Fra krigens første dag av blev regjeringen angrepet av høires presse. Jeg skal forresten lægge til, at det
60 nu er blit roligere i pressen og i Stortingat ogsaa.

Naar vi nu til høsten skal ha nyt valg, er det jo saa, at partierne sætter op sine valgprogrammer. Venstre har ogsaa opsat et utkast til program, som imidlertid
65 skal behandles endelig av at landsmøte, som holdes ut paa sommeren. Jeg vil dvæle noget ved venstres program; det er for at tale om det, at jeg er kommet herop.

70 Programmet i og for sig er, som rimelig kan være, paavirket av situationen. Der
er jo nu i denne tid opstaat spørsmål av den art, at den norske nation kræver, at
de, som stiller sig til valg som politikere, skal gjøre rede for, hvad de mener om
den. Jeg tænker navnlig paa forsvarssaken og paa kornsaken. - Naar jeg nu vil gaa
gjennem programmet, kan jeg ikke ta for mig hver eneste post paa det, fordi det
75 vilde gjøre foredraget altfor vidtløftig; men jeg skal ta for mig de vigtigste.

Jeg refererer indledningen, fordi den, tror jeg man kan si, danner grundvolden
for det hele program. Den lyder saa:

80 "De sidste tiders begivenheter kalder alle fædrelandssindede mænd og kvinder til
arbeidet for at trygge vort lands politiske og økonomiske frihet og
selvstændighet.

Haand i haand hermed maa arbeidet fortsættes for en national og demokratisk
85 udvikling og for større social retfærdighet paa det bestaaende samfunds grund.

Ut fra dette grundsyn vil venstre i troskap mot sine traditioner og uten at indgaa
politisk eller parlamentarisk forbindelse med de konservative partier (høire og
det "frisindede venstre") eller med socialisterne ("Det norske arbeiderparti")
90 opstille følgende programposter, som søkes løst, efterhvert som den finansielle
og økonomiske stilling i stat og kommune tillater det".

Forsvarsposten er post 2. Den lyder saa:

95 "Til vern om landets fred og nøitralitet under den nuværende krig fortsættes
arbeidet for at styrke vort forsvar med hensyn til materiel, utstyr, befal og
øvelser, idet de nu fastsatte 90 dages rekrutskole ikke indskrænkes i denne tid.

Naar krigen er forbi, ordnes vort forsvar med hensyn til organisation, øvelsestid
100 og utstyr paa grundlag av de erfaringer, som krigen har git, og de internationale
forhold, som da foreligger, saaledes at det blir fuldt effektivt, avpasset efter
landets evne.

Den paagaende revision av befalsutdannelsen for hær og flaate paaskyndes med
105 sigte paa at lette adgangen til oprykning i høiere stilling for alle, som erhverver
den fornødne dygtighet.

110 Arbeide for, at gymnastik og skyteøvelser indføres i alle landets skoler som grundlag for vernepligtstjenesten.

Alle anskaffelser tilveiebringes mest mulig ved indenlandsk arbeide. Midlerne til ekstraordinære forsvarsforanstaltninger maa ikke tilveiebringes ved laan, men, hvis paakrævet, ved en ekstraordinær forsvarsstat."

115

Det er navnlig om de to første led i denne post, at der har staat adskillig strid og fremdeles staar strid mellem partierne, d.v.s. mellem de borgerlige partier.

Venstre hævder, at naar det gjælder forsvaret under den nuværende situation, under verdenskrisen, er intet offer, som ydes for at verne landet, for stort. Alt
120 hvad vore militæret autoriteter har krævet for at sætte landet i forsvarsstand, har regjeringen anbefalt. Det er endnu ikke, men det vil antagelig i de allerførste dage bli behandlet av stortinget. Naar det gjælder nye gennemgripende ordninger av fremtidig varighet, mener venstre, at det ikke vilde være rigtig at fastsætte noget, før krigen er forbi. Da vil man antagelig ha høstet adskillige
125 erfaringer, og dessuten vet vi jo, at hos de krigførende magter er det paa begge sider hensigten at komme til et resultat, saaledes at det kan bli tilveiebragt et grundlag for en langvarig fredsperiode. Hvorvidt det vil opnaaes - se det er jo en anden sak; men det er ialfald hensigten. Det vil med andre ord si, at det ikke er udelukket, at man efter denne forfærdelige krig kan faa en langvarig
130 fredsperiode, og at man kanskje kunde komme til det, som vi alle ønsker: avvæbning. Jeg siger: som vi alle ønsker. Socialisterne vil jo lægge forsvaret ned - jeg kommer til det senere - det tør ikke vi, som tilhører de borgerlige partier. Saa længe ikke naboen lægger forsvaret ned, tør heller ikke vi gjøre det. Jeg tænker ikke netop paa naboen mot øst, men paa naboer i det heletat.

135

Vi mener, at saalaenge det civiliserte Europa staar rustet til tænderne, saaledes som det i de

senere aar i stadig stigende utstrækning har gjort, saa lange tør heller ikke vi
140 nedlagge vort forsvar, saa saart det end er at rykke ut med, de ca. 25 millioner, som det aarlig koster - en utgift, som stadig øker. Men vi er allesammen glade i vort fædreland; vi er allesammen glade i vor frihet, og vi vil ofre det, som er nødvendig, baade av kapital og av liv, for at værges os! Derfor maa vi, saalænge stillingen er usikker, holde vort forsvar i en saadan orden, som situationen
145 tilsier.

Hvorledes stillingen vil bli, efterat krigen er endelig avsluttet, vet intet menneske, og da, som det indbydes til fra høires side, uten videre ogsaa for
150 fremtiden at foreslaa betydelige utvidelser av øvelsestiden finder ikke vi forsvarlig likeoverfor landets befolkning. Det er jo ikke alene en utgift for statskassen, maa vi huske paa; men lange øvelser er ogsaa en byrde for befolkningen. Nu, vi er jo alle paa dot rene med det, at hvis stillingen efter krigen fremdeles blir usikker - ja da faar vi øke vor øvelsestid, og da faar vi
155 visselig ogsaa øke vore utgifter; der or vel ingen anden raad. Vi har dog mange av os - jeg kan vel sige alle - det stille haab, at naar denne forfærdelige krise er over, og der blir rolige forhold, saa skulde det ikke være nødvendig at øke utgifterne. Det kunde jo være, stillingen blev den, at der blev avvæbning, som hele verden sukker efter.

160 Der har været tale om ett aars øvelsestid. Det er oplyst i Stortinget, at ett aars øvelsestid vilde koste en gang for alle 12 millioner kroner og i aarlige merutgifter 6 600 000 kroner. Det er mange penger. Nu tales der ikke lenger om ett aars øvelsestid; men der tales om at forlænge rekrutskolen. Under den nuværende
165 situation har regjeringen fundet at burde gaa med paa - od det er ogsaa besluttet av Stortinget - at rekrutskolen skal forlenges til 90 dage. Hvorvidt de 90 dagers rekrutskole skal vedvare, efterat freden er avsluttet, er et andet spørsmåal. Vi faar se, naar den tid kommer, om stillingen er den, at vi finder det er nødvendig. Finder vi ikke, at det er nødvendig, blir tiden indskrænket - til det gamle eller til
170 noget andet.

Dernæst skal jeg gjøre en bemærkning med hensyn til befalsutdannelsen. Der har blant underofficererne været adskillig misnøie med, at det har været saa vanskelig for dem at rykke op til officers rang. Det har altid været venstres
175 ønske, at man skulde prøve at aapne dygtige og fremadstræbende underofficerer adgang til at rykke op i officerklassen. Og naar det i den programpost, jeg citerte, heter, at man vil paaskynde revisionen av befalsutdannelsen "med sigte paa at lette oprykning i høiere stilling for alle, som erhverver den fornødne dygtighet," saa er dermed ment, at man vil prøve at ordne det saa, at underofficererne ved
180 tilægskurser for eksempel kan erhverve sig de fornødne kundskaper til at rykke videre opover. Det er en saadan ordning, man skal ha i Schweiz, efter hvad jeg har hørt.

Endvidere er der paa venstres forsvarspost kommet til en ny ting, som vi ikke før
185 har hat paa programmet, men som nu later til at vinde almindelig tilslutning, og

det er, at alle militære anskaffelser bør ske indenlands. Det har jo som bekjendt, ikke været tilfældet. Vi har tat altfor meget fra utlandet. Nu sidst har vi jo hat to panserskibe under bygning i England. De har den engelske regjering lagt beslag paa. En undervandsbaat, vi hadde under bygning i Tyskland, har den tyske regjering tat. Hadde vi bygget dem hjemme, hadde vi ikke risikert noget saadant. Ifjor blev der av regjeringen foreslaat, at man skulde oprette et dieselmotorverksted paa Horten for at kunne bygge undervandsbaater. Det blev vedtat. Der blev ogsaa foreslaat - det er endnu ikke behandlet, men det blir sikkert vedtat - at oprette et verksted for tilvirkning av torpedoer. Vi har kjøpt torpedoer for millioner, og vi burde for flere aar siden ha faat et verksted, saa vi hadde kunnet lage dem selv herhjemme. - Der er mange andre saadanne ting. Der bygges f.eks. oppe ved Raufoss et verksted for fremstilling av granater.

Hvad angaar dækningen av de ekstraordinære forsvarsutgifter, saa skal jag komme tilbake til det spørsmaal senere.

Jag vil nu gaa over til kornsaken.

Det spørsmaal er et betydelig vidtløftigere, men ikke mindre viktig spørsmaal. Jeg nævnte, at korn og mel er blit forfærdelig dyrt hos os. Korn og mel er ogsaa blit dyre varer i andre lande, som importerer dem - ikke bare i Norge; men i de lande, som fremstiller i det hovedsagelige tilstrækkelig av korn og mel til eget behov, er de ikke blit saa dyre som hos os. I Danmark og Sverige f.eks. er brødet billigere, end det er her.

Og saa er det værste av alt den usikre stilling, man er i, naar man i krigstid skal hente det, man trenger av brød, fra et andet land, især naar det land ligger saa langt borte som De forenede stater og La Plata..

Der er derfor kommet op et sterkt ønske, kan man si, i alle kredse i landet om, at vi maa søke at faa ordnet os saaledes for fremtiden, at vi ikke kommer op i en lignende situation som den, vi har været i. I august, da krigen brøt ut, hadde landet korn for omtrent en maaned. Det hadde ikke mere. Det var en angstelig situation at staa i. Og møllerne vilde ikke kjøpe; de var rædde for faldende priser. Regjeringen kjøpte da i en fart en ladning paa en 7 -8 000 ton eller 70-80000 tønder, som kom ind noksaa fort, og som klarte situationen. Indtil 15. sept. blev der indkjøpt ialt 30 900 ton eller 309 000 tønder korn og mel. Indtil 15. mai var der indkjøpt 107 060 ton eller 1070600 tønder. Men for et land at staa i den

situation, at man bare har brød for omtrent en måned, er ikke greit. I oktober måned vilde vi jo ha ny høst av vor egen, og noget koru producerer vi da her i landet ogsaa. og ikke saa rent lite heller. Men en lignende situation vil vi ikke komme op i en gang til, det er alle paa det rene med. Vi maa prøve at faa
230 foranstaltninger iverksat, som sikrer os med en lignende vanskelighet. I 1904 blev der nedsat en komite, som skulde ta dette spørsmaal under overveielse. Det er jo i virkeligheten et gammelt spørsmaal i Norge; men vi har ikke paa hundrede aar været skræmt saaledes som iaar. Do foranstaltninger, som tidligere har været truffet, er igjen opgit.

235

I begyndelsen av forrige aarhundrede, altsaa for omtrent-100 aar siden eller vel det, var jo landet endnu langt værre situert end nu. Det var hungersaar dengang, hungersnød ret og slet. Da blev der besluttet at oprette kornmagasiner her i landet, og her blev oprettet en halvtredje hundreds saadanne magasiner. Men i
240 de mange fredens dage, som oprandt, blev folk mer og mer likegyldige likeover disse magasiner; de kostet jo noget, og da vi kom ut i 50-aarene, var de væk. At ta op noget lignende som det - og det er mange, som holder paa det - mener vi i regjeringen ikke kan nytte. Vi kommer til at foreslaa andre maater at tilveiebringe reservelagre paa. Kornmagasiner i den form, vi før har ha dem, her
245 vist sig ikke at være tilstrekkelige. Faar vi en længre fredsperiode igjen, en 20-30 aar eller saa, er de glemt igjen, indtil en vakker dag krigen banker paa døren - pludselig, uten at man faar tid til at forberede sig, saaledes som det gjerne sker i vore dager. Derfor maa man prove paa at faa noget, som er av mere varig og sikker art.

250

Forinden jag gaar nærmere ind paa at redegjøre for de planer, som i den anledning er oppe, skal jeg forutskikke den bemerkning, at det tar tid at faa istand disse planer. Imidlertid er man paa det rene med, at der straks maa træffes
255 forholdsregler for at opmuntre den indenlandske kornavl, og der er allerede for nogen tid siden av regjeringen fremsat forslag om, at Stortinget skal uttale en principiel tilslutning til den tanke, at den, som dyrker korn iaar, skal være sikret en mindstepris. Det er paa det rene, at landet rundt utvides kornavlen meget betydelig iaar. Men hvis det skulde træffe saa heldig, at freden f.eks. blev sluttet ut paa sommeren eller høsten, vilde efter al sandsynlighet kornpriserne falde
260 straks og falde sterkt, og det kunde faa sine uheldige følger for korndyrkerne. Da kunde det jo være, at den, som med store omkostninger hadde lagt an paa at dyrke meget mere korn, end han pleier, vilde komme i en vanskelig stilling. Vi har, derfor foreslaa, at der skal træffes midlertidige anordninger for at sikre

265 bønderne en mindstepris.

Det hadde været vor hensigt at foreslaa en midlertidig told efter glidende skala, som man kalder det. Jeg kan ikke gjøre nærmere rede for, hvorledes en saadan told er indrettet; det vilde føre mig for vidt. Jeg skal bare uttrykke det saa, at
270 med told efter glidende skala mener man en told, som stiger, naar kornpriserne falder, men som falder, naar kornpriserne stiger. Med andre ord: En saadan told indfører man for at faa stabile kornpriser, altsaa priser, som ikke stiger og falder i særlig grad.

275 Under utarbeidelsen av propositione herom fremkom der imidlertid fra odelstingspræsident Mowinckel et forslag om at indføre midlertidig kornmonopol, hvilket han menta vilde vaare heldigere. Det, at inføre kornmonopol er en meget vanskelig og vidtløftig sak; det trønger adskillig tid. Da det imidlertid hastet med at faa stortingsbeslutning om en garanti for
280 bønderne, som skulde til at saa, blev der av regjeringen fremsat forslag om, at Stortinget skulde beslutte en saadan midlertidig garanti, og det vil forhaabentlig i neste uke bli gjort av Stortinget.

Hvis et saadant pludselig prisfald indtræder, og man har told, som hindrer, at
285 priserne falder f.eks. under 16 øre kiloen, vil der flyte penger ind i statskassen paa grund av den told. Eller: Hvis staten har kornmonopol, og priserne paa det utenlandske marked falder, er det meningen, at staten skal holde en pris av 16 øre kiloen for rug og hvete, og da vil staten ogsaa derved faa en ganske stor fortjeneste. Denne fortjeneste or det ikke meningen skal gaa ind i statskassen. En
290 saadan fortjeneste skal gaa til at dække det, som kommunerne og staten taper ved at holde reservelagre.

Jeg oplyste, at staten har hat et utlæg paa 10 millioner kroner til reservelagre. Disse reservelagre kunde i januar maaned være realisert til de høie priser som da
295 var, og som endnu er, med flere millioners gevinst. Men det er jo ikke meningen at tjene penger ved disse reservelagre av korn og mel. Det er meningen at ha dem for at sikre nationen, saa den ikke skal lide hungersnød, om vi selv skulde komme i krig. Derfor kan man ikke realisere dem; derfor maa de bli liggende. Kommunerne har 35 000 ton, altsaa halvfjerde hundrede tusen sækker korn og
300 mel, som ligger oplagret i kommunerne hele landet over. Det skal ogsaa ligge i reserve, om noget skulde indtraa. Men hvis det saa, som jag sa, skulde indtræffe, at freden blev sluttet ut paa sommeren eller høsten, og man skulde realisere

305 dette korn, vilde priserne falde, og man vilde faa et stort tap; staten vilde faa et stort tap, og kommunerne vilde faa et stort tap.

Det synes da at være rimelig, at den almenhet, i hvis interesse disse foranstaltninger er truffet, kunde gaa med paa, at priserne ikke faldt lavere end til 16 øre kiloen, 16 kr. tønden, for korn -det er omtrent halvparten av de
310 nuværende priser - forinden dette underskud for staten og kommunerne var dækket. Men dette er midlertidige foranstaltninger. De gjælder iaar og kanske til naaste aar; navnlig gjælder de iaar.

Naar det gjælder varige foranstaltninger, maa man tænke sig mere om, og da maa
315 man nøie overveie, forinden man bestemmer sig, saaledes at det resultat, som man kommer til, kan bli noget, man kan stole paa. Jeg skal ikke uttale noget bestemt med hensyn til det resultat, man kan komme til i saa henseende; men jeg skal nævne de planer, som er oppe og uttale en foreløbig mening om dem.

320 Jeg skal forutskikke den bemerkning, at vi her i landet avler omtrent 300 millioner kilogram korn; men vi indfører omtrent 400 millioner kilo. Saaledes er det for tiden. Men tidligere har forholdet ikke været saa ugunstig. Gaar vi saa langt tilbake som til 1855, saa avlet vi da naesten $3\frac{3}{4}$ av det, vi trængte av korn, og indførte bare $1\frac{1}{4}$. Nu or forholdet altsaa nærmere omvendt. Det er jo en
325 sørgelig tilbakegang, som kommer derav, at priserne paa korn er faldt saa sterkt - tildels, for nogle aar siden, saa voldsomt langt ned - at folk mistet motet til at avle korn og gik over til andre maater at drive jorden paa.

Jeg skal nævne, hvorledes forholdet er med hensyn til de forskjellige kornsorter.
330 Jeg antar det vil interessere forsamlingen at høre det. Vi avler 9 millioner kg. hvete; men vi indfører 95 millioner kg., altsaa over det tidobbelte. Vi avler 26 millioner kg. rug; men vi indfører 268 millioner kg., altsaa ogsaa det tidobbelte. Men av byg avler vi 75 millioner kg. og indfører bare 91 millioner lgg. Der er forholdet meget gunstigere. Med havre er vi omtrent selvhjulpne. Disse tal er fra
335 1912, fra den sidste statistik, vi har, og da blev der avlet 203 millioner kg. havre og indført 15 millioner kg. I heldige aar utfører vi havre.

Nu kan man spørge, og man vil spørge: Er det haabløst at faa vor kornavl op, saa vi blir i det vesentlige selvhjulpne, som man er i Sverige og Danmark? For at
340 komme nærmere underveis med det, skal jeg redegjøre for, hvad vi i det hale tat har av opdyrket land her i Norge. Vi har omtrent 11 millioner maal opdyrket

land. Av disse 11 millioner er 1 750 000 maal akerland, kornland. Paa 400 000
maal avles poteter, paa 250 000 maal grønfor, turnips, o.s.v. Det utgjør
345 tilsammen 2 400 000 maal. Saa har vi dyrket eng 5 100 000 maal og naturlig eng
3 600 000 maal. Hvis man nu kunde tænke sig, at vi forøket akerlandet til det
dobbelte - det vilde hjælpe godt - saa vilde det si, at vi istedenfor et akerland paa
1 750 000 maal fik et akerland paa 3 500 000 maal. Skulde det være umulig i
Norge? Naar vi har 3 600 000 maal naturlig eng, synes det ikke at være urimelig,
350 at man derav kunde ta de 1 750 000 maal, som skulde til. Der blev endda næsten
2 millioner maal daarlig dyrket jord tilbake. Det synes ikke av disse tal at
fremgaa, at det skulde være umulig for Norge at kornføde sig? Ingenlunde.

Nu vet jeg jo, at de klimatiske forhold er forskjellige, og at der er distrikter i
355 landet, som ikke egner sig til kornavl, især da naar man kommer rigtig langt mot
nord. Men det er dog saa, at korn nu dyrkes i Nordland, i Tromsø amt, ja endog
enkelte steder i Finmarken - det er byg det da.

Men for at faa kornavlen op, for at faa bønderne til at ta den op, maa
360 kornpriserne være saapas, at det lønner sig for dem. De kan ikke gjøre det med
de lave kornpriser, som de nu har været vant til at ha. De har været vant til at faa
saadan en 10-11 øre kiloen for rug, tildels mindre, og 12 øre kiloen for hvete
kanske; det kan de ikke avle korn for; de maa ha noget mere. Saa er det da
spørssalet, hvorledes man skal skaffe dem noget mere; for man synes nu - alle
365 inden de, borgerlige partier ialfald - at være paa det rene med, at vi maa søke at
faa landets kornavl op, saasandt det er raad med nogenlunde rimelige midler.

Jeg nævnte isted, at prisen paa brød er billigere baade i Danmark og i Sverige end
i Norge. Danmark er jo, som dere alle vet, et land, som er umaadelig velskikket
370 for akerbruk, tæt bebygget, med ypperlige kommunikationer og jord, som er let
at drive i alle deler. Men i Danmark kunde ogsaa den danske regjering her
midtinters omtrent, beslaglægge korn hos benderne for kr. 19,50 pr. tønne
(100 kg.). Mens priserne paa amerikansk rug heroppe dreiet sig om 26-27 kr. og
senere steg høiere, kunde man der gjøre det - og det blev gjort. I Sverige fik
375 regjeringen en overenskomst med møllerne, som ogsaa satte prisen meget lavere
end de priser vi, maatte betale her. Senere er priserne ogsaa steget i Sverige. - Jeg
vil bare anføre dette som et bevis for, at i et land, hvor kornavlen er saapas
mægtig, at den i det væsentlige fylder behovet, blir ikke kornvarerne saa dyre
som hos os, hvor vi bare frembringer en tiendedel av brødkornet.

Venstres program, forsaavidt kornsaken angaar, lyder for første leds vedkommende som følger:

385 "Landets kornforsyning sikres ved effektive foranstaltninger til fremme av landets egen kornavl og ved, at reservelagre, om mulig av norsk korn, anordnes paa betryggende maate og saaledes, at det kommer alle landsdele tilgode. Herunder optas til drøftelse og eventuel gjennomførelse spørsmålet om indførelse av statsmonopol paa indført korn og mel samt i forbindelse dermed
390 mindstepriser paa norskavlet korn."

Her er de punkter, som jag har nævnt, fastslaat. Man vil gjøre noget og maa gjøre noget for at faa kornavlen fremmet. Hvad der skal gjøres, er et viktig spørsmål, som maa overveies nøie.

395 Høirepartierne, det "frisindede venstre" og høire, gaar uten videre løs paa tolden. Efter uttalelser av høires fører hr. Hagerup Bull i et foredrag, han forleden dag holdt i Kristiania, ser det ut, som om told er et slags subsidiært standpunkt; han sier, at hvis ingen andre midler, som er bedre, kan paavises, maa man gaa til told.
400 Men efter hele hans foredrag forøvrig og efter pressens uttalelser, maa man gaa ut fra at det er meningen, at høire iaar skal gaa til valg paa korntolden.

Venstre har ikke vaaget at gjøre det. Og hvorfor? Jo, svaret ligger noksaa nær. Korn - brød og mel - or jo noget, som maa brukes-i hvert eneste hjem, baade hos
405 fattig og rik. Og der brukes faktisk forholdsvis mere brød i de fattige hjem end i de rike. Da at paalaagge en noksaa høi told, som fordyrer brødkornet, er noget, som venstre ialfald yderst nødig vil gaa med paa. Man vil prøve alle andre midler først. Hvis de slaar klik, faar, vi ta spørsmålet op igjen og tænke over det. Men jeg gjentar, vi vil prøve alle andre midler først.

410 Det er let at regne sig til, hvor stor brødfordyrelsen vil bli. Skal der bli nogen gagn i det for bonden, maa han antagelig ha en told paa omtrent kr. 4,00 pr. tønne. Erfaring viser, at tolden ikke er helt effektiv for den som skal sælge. Man faar ikke saa høi pris for en tønne rug av norskavlet korn, som handelsmøllerne
415 betaler for en tønne tysk eller amerikansk korn, det vet enhver som selger korn. Det høres underlig ut, for vort korn er jo likesaa godt som det tyske og amerikanske og tildels bedre. Hvad han da grunden være? Jo, grunden er den likefremme, at møllerne ikke vil ha alt brydderiet med at ta imot disse smaapartier. Det or baade bryderi og kanske endog akkordering om prison o.1.

forbundet dermed; de kjøper heller hele skibsladninger. Faktum er, at vi - jeg sælger korn hvert aar - faar omtrent kr. 1,00 mindre pr. tønde, end hvad der betales for utenlandsk korn.

425 En 4 kroner tønden i told, tror jeg derfor næsten maatte til, skulde det hjælpe bønderne noget.

4 kroner paa en tønde korn gir omtrent 6 kroner paa en sæk mel. Av en sæk mel faar man omtrent 150 brød à 1 kg. Det vil med andre ord sige, at hvert brød vil
430 bli fordyret med 4 øre. Og 4 øre paa hvert brød er ikke saa litet.

Nu anføres der, at tolden vil ikke fordyre kornet saa meget. Nu, jeg gaar gjerne ind paa den tankegang. Jeg er enig i, at erfaring viser, at hvis den indenlandske produktion er saa stor og saa stærk, at den kan ta op konkurransen med den
435 utenlandske vare, vil ikke en toldbeskyttelse virke helt ut eller fordyre varen med sit hele beløp. Jeg skal anføre eksempler paa det siden. Det er et faktum. Men vi kan ikke regne med det her hos os. Jeg har allerede oplyst, at av hvete og rug avler vi ikke mere end en tiendedel i forhold til det som indføres, og da er det jo klart, at de ni tiendedele brødkorn, som vi faar fra utlandet, vil bli fordyret med
440 4 kroner tøndon naar vi faar en told paa 4 kroner. Det er jo handelsmøllerne, som forsyner nær sagt hele landet med korn. Der kan være enkelte kornbygder her paa østlandet, som har sine møller og greier sig selv; men hele landet over ellers forsynes man ved korn fra handelsmøllerne. Der lever man paa utenlandsk korn og mel alene, og da virker tolden fuldt ut. Saalaenge vor kornavl er saa svak,
445 er der ikke tvil om, at en told vil virke helt ut til brødets fordyrelse. Men jeg skal indrømme, at kunde vi faa op kornavlen saa betydelig, at vi kunde avle det meste av det, vi trenger av rug og hvete, vilde saken kunde stille sig anderledes.

En told av 4 kroner pr. tønde vilde indbringe vel 16 millioner kroner i
450 statskassen. Dertil anføres, at man til gjengjæld vilde nedsætte tolden paa sukker og kaffe. Ja, naar importen dreiet sig om 4 millioner tønder og toldimporten om 16 millioner kroner, vil det være nok til helt at opheve baade kaffetolden og sukkertolden; for begge disse toldsatser tilsammen indbringer statskassen ca. 14 millioner kroner. Men naar det da nævnes, at man vil nedsættelse av kaffe- og
455 sukkertolden, synes det at tyde paa, at man har anvendelse for de penger, som blir tilovers paa anden maate. Jeg synes det ser ut til det, og at - dømme efter uttalelser i det nævnte foredrag av hr. Hagerup Bull, som jeg skal komme tilbake til siden, er det vist ogsaa meningen.

Saa er der en anden ting at merke ved tolden. En korntold hjælper til at holde priserne paa det indenlandske korn noget oppe, høiere oppe end de er nu, det tror jeg nok; men det er ikke det vigtigste. Naar bonden skal sælge sit korn, maa han ha en kjøper. Finder han saa en kjøper, som vil gi ham 4 kroner mere for
 465 tøndon eller en likesaa hel pris som prisen paa det utenlandske korn + tolden? Det er spørgsmaalet. Det er jo det, han venter. Jeg tror, der er grund til at anta, at den pris faar han ikke. Vi maa regne med alle mellemændene. Vi maa regne med, at for at hjælpe paa dette mest mulig maa der oprettes kornmagasiner, dannes salgslag. Kornet, som produceres, maa tørres, sorteres og renses paa
 470 kornmagasinerne, forinden det realiseres. Altsammen koster, saa det fulde utbytte faar han jo ikke. Dertil kommer, at kornet skal sælges til en kjøbmand i en by formentlig, eller til en agent, som skal leve av det. En stor del av det utbytte, som tolden skulde brings bonden, faar han derfor ikke, det maa han være paa det rene med.

475

Men saa. er der en anden tanke, som har været oppe, og som jeg hadde fremme allerede før denne krig brøt ut, allerede ifjor vaares. Det er den tanke at indføre kornmonopol.

480 Hvis staten overtok alle møller og overtok al handel mod korn og mel, kunde staten betale til den, som vilde sælge sit korn - til den norske bonde - dagens pris fuldt ut. Og ikke alene dagens pris paa utenlandsk kunde den betale, men en adskillig høiere pris. Jeg vil ikke netop si 16 øre kiloen. Det kunde være en passende pris iaar. Men kommer man ind i normale forhold, vil bonden være
 485 glad, om han han faa 14 øre for rugkiloen. Det kan man betale, og det spiller ikke saa stor rolle i det store regnskap, som kaldes landets kornforsyning. Vi kjøper korn aar om andet for mellem 60 og 70 millioner. Om man da ofret disse faa millioner til, en 2-3 millioner, vilde det ikke spille synderlig rolle.

490 Eller om man tænker sig, at man vilde opmuntre kornavlens, saa kunde det gjøres paa forskjellige maater. Det kan ske ved, at man har en fast pris, som statens møller betaler, naar bonden sender sin kornsæk dit, uten rabat og uten mellemmand. Saa kunde det ogsaa tenkes, at man ved siden derav betalte en fast godtgjørelse til alle, som dyrket korn, en viss pris pr. maal aker f.eks. Gaar jeg ut
 495 fra det antal maal, som der nu her i landet avles brødkorn paa, er det snart gjort at rogne ut, hvad det vilde andra til. Vi har 50 000 maal aker med hvete, 150 000 maal med rug og 360 000 maal med byg. Det gjør tilsammen 560 000 maal,

500 hvorpaa der avles brødkorn. Sier jeg, at vi vilde betale en præmie paa 4 kroner pr. maal, vilde det, selv om antallet maal skulde vokse adskillig, komme til at dreie sig omen 2- 3 millioner kroner. La os si 3 millioner. 3 millioner kroner paa en indførsel av 4 millioner tønder - det gjør under 1 krone pr. tønde. 1 krone pr. tønde korn utgjør omtrent kr. 1,50 pr. melsæk, og kr. 1,50 pr. melsæk gjør 1 øre paa et brød, og saa meget som 1 øre paa hvert brød kunde det vel være, at den
505 norske almenhet burde kunne betale for at ha sikkerhet mot den slags hændelser, som vi har været ute for iaar.

Saa kommer dertil, at med et kornmonopol vilde det være overmaade let at ordne reservelagre. Skal vi ha reservelagre, hvad alle er paa det rene med, at vi
510 maa ha, og anbringe dem i kornmagasiner landet rundt, er det klart, at disse lagre ikke kan ligge der for bestandig. De maa, hvad man kalder rullere; de maa skiftes mindst en gang aarlig, hvis man skal være sikker paa, at ikke kornet skal ta skade. Det koster mange penger, og betydelige tap vil være forbundet med det. Der kan ogsaa være konjunkturtap forbundet med det; men da det ogsaa kan
515 medføre konjunkturgevinst, skal jeg ikke regne med det. Anbringer man derimot et lager ved siden av møllen, vil, naar man da - som tilfældet er med alle tidsmæssige møller - har maskiner og indretninger, hvorved kornet - kan bringes over fra lageret til møllen, denne rullering ingenting koste. Det vil bli omtrent paa samme maate, som, naar jernbanerne nu holder kullagre for næsten et aar.
520 Det er en uhyre betryggelse. Hvad betryggelse har det ikke været iaar med disse hungerpriser paa kul og næsten ingen mulighet for at faa kul? Jernbanerne har drevet trygt, fordi de har hat beholdninger for et aar. Jeg vil ikke si, at vi skulde ha kornlagre for et helt aar; de blev vel for svære, og det blev for kostbart; men stadig tilstedeværende reservelagre paa en fire eller vel fire maaneders indførsel
525 synes jeg, vi ialfald burde ha. Navnlig gjælder dette om sommeren, da beholdningerne av indenlansk korn naturligvis er mindst. Slike lagre kunde man holde; det vilde ikke koste andet end renterne av de penger, som nedlægges i dem.

530 Hvis staten hadde alle møller, hadde monopol paa indførsel og hadde al handel med korn, kunde den holde priserne baade paa korn og mel stabile, den kunde praktisk talt holde de samme priser aaret rundt, og det vilde være en stor fordel for den, som kjøper brød. For det vet vi, at naar kornpriserne stiger, passer bakerne paa at lægge paa brødprisen, men om kornpriserne falder, varer det en
535 stund, før det rækker ned til dem, som spiser brødet. Og det er ikke bare bakernes skyld: det er ogsaa alle mellemmåndenes skyld. Vi har møller, agenter

og kjøbmænd. De tar straks gevinsten, naar priserne stiger; men det varer noget
længer, inden prisfaldet naar nedover. Derfor lider den forbrukende almenhet
540 bestandig ved skiftende konjunkturer, ved skiftende priser. De er bestandig til
skade for den store almenhet. Hvis staten hadde hele handelen, kunde den holde
ganske anderledes stabile priser; den behøvde neppe at forandre priserne mere
end en gang om aaret.

545 Jeg talte om toldens virkning paa prisen paa det indenlandske korn og sa, at
tolden ikke synes at virke synderlig, naar den indenlandske produktion er sterk.
Jeg skal gi nogen tal, som nylig er offentliggjort av det statistiske kontor her i
landet. Tallene er forbausende; det sier jeg rent ut; det er vanskelig at forstaa, at
de er korrekte; men man faar vel gaa ut fra, naar det er et offentlig kontor som
550 Det statistiske bureau, som fremlegger dem i et offentlig dokument, at de maa
være saa rigtige, som man kan faa dem. Dette dokument heter "Markedspriser
paa korn og poteter fra 1836-1914." Det er nylig utkommet; det er svært
interessant, og jeg vil anbefale alle dem, som interesserer sig for disse spørsmål,
at anskaffe boken. Det oplyses der, at i tidsrommet 1901-1910 var
555 gjennemsnittsprisen paa hvete her kr. 12,12, i Sverige kr. 11,11, i Danmark kr.
9,08 og i Preussen kr. 11,23. Altsaa i Norge har vi hat de høieste hvetepriser. I
Norge har vi en liten told paa 60 øre, mens man i Sverige har en told paa kr. 3,70
og i Tyskland, saavidt jeg husker, en told paa 5 1/2 mark. Der er meget høi told
baade i Sverige og i Tyskland; men folk betaler altsaa der mindre for hveten end
560 i Norge. Med hensyn til rug er der et lignende forhold. Prisen paa rug var i
Norge kr. 9,92, i Sverige kr. 9,03, i Danmark kr. 7,74 og i Preussen kr. 8,86. Jeg
synes disse tal er høist merkelige. I Norge har vi den høieste pris, og her er der
ingen told, mens man i Sverige har en høi told og likesaa i Tyskland. Der er
ingen anden forklaring mulig end den, at produktionen av korn er kommet saa
565 langt baade i Tyskland og Sverige, at den indbyrdes konkurranse mellem
bønderne holder prisen nede. Og saa har de da alle mellemmændene, som de
maa slaas med. Nu, at disse priser er saa høie her hos os, henger vel formodentlig
sammen med den omstændighet, at her sælges saa lite av norsk korn. Og det lille
grand, som sælges, er kanskje saakorn, som jo altid betales noget høiere. Kanske
570 det ogsaa henger sammen med, at man oppe i fjeldbygderne altid paa grund av
kommunikationer maa betale noget mere. Jeg citerer tallene; de er høist
merkelige.

575 Men man bør altsaa ikke tale saa altfor sikkert om, at bonden faar nogen

særdeles stor hjælp av tolden, som nu er saa paa moten. Jeg tror nok, at faar vi en saapas betydelig told som 4 kroner tønden, vil prisen paa det indenlandske marked stige, men ikke med 4 kr. Det gjør den ikke. Og eftersom kornavlens
580 økes, og den indbyrdes konkurranse blir større, vil fortjenesten ved tolden bli mindre.

Vi har jo erfaring fra fleskepriserne. Landet producerer i alt overveiende grad, hvad vi trønger av flesk. Da de utenlandske, de amerikanske priser paa flesk var
585 saa overdrevent høie for nogen aar siden, stod det norske flesk i kr. 1,20 pr. kg., mens det amerikanske stod i kr. 1,50. Jeg husker fra det sted, hvor jeg selv bor, en høst, da det var overflod paa flesk. Priserne faldt noget forfærdelig, og folk mistet motet til at avle flesk, griseholdet blev sterkt innskrænket, hvilket var meget uheldig.

590

I et land som vort, hvor kommunikationerne er saa vanskelige, hvor folk sitter hver paa sin gaard og avler litt til salg, hvor omsætningen ikke er organisert, der er der alle slags priser. Derfor vilde det være en uhyre fordel, hvis staten ogsaa
595 overtok kjøpet. For da visste bonden, hvis han hadde en tønne korn at sælge, at han bare kunde sende den med jernbanen eller dampbaaten. Naar han bare satte sit navn paa følgesedlen, vilde han faa pengene pr. omgaaende - faste priser, ikke nogen akkordering, hvis det var rimelig og god vare.

600

Det fremgaar av, hvad jeg har anført her, at der er flere vanskelige sider ved kornspørsmålet, og jeg tror, vælgerne skal være varsommee med at ta for sterke standpunkter her og vente til spørsmålet om kornmonopol er helt utredet i alle sine detaljer

605

Der vil som bekjendt av regjeringen bli foreslaaet nedsat en kommission til at undersøke dette

overordentlige vigtige spørsmål, og jeg vil henstille til dem, som er saa tilbøielige til paa forhaand at avvise tanken, at gjemme sine indvendinger, til de
610 faar se saken utredet. Jeg skal derfor for min part heller ikke nu gaa i detalj, men kun nævne, at naar det har været indvendt, at monopolet vilde skape en stab av nye statsfunktionærer, saa er det ikke meningen at gjøre det til en saa indviklet affære. Det hele kan ordnes ganske enkelt. Det maatte bli et fælleskontor for hele landet, som forestod indkjøpene og fordelingen av kornet til distrikterne.

Handelsmøllerne (altsaa ikke de saakaldte "bondemøller") maatte overtas (eller eksproprieres) av staten, mens driften av disse kan fortsættes i det væsentlige som nu, motta og ekspedere ordre hver inden sin kreds, men efter bestemte priser.

620

Der har ogsaa været indvendt mot monopoltanken der stadig vilde bli en kamp om fastsættelsen av priserne - at det sogar vilde bli valgprogram for en del at faa de lavere og lavere ned. Indvendinger av denne art maa imidlertid i endnu sterkere grad ramme korntolden. Brødfordyrelsen ved korntold vil jo, som foran
625 nævnt, sansynligvis bli ca. 4 gange saa stor som ved monopol, og en av de værste skyggesider ved korntolden forøvrig er jo den, at de byrder, den volder samfundets borgere, fordeles paa en tildels skrikende uretfærdig maate. Den vil virke slik, at de, som taaler mindst, ofte maa bære det meste. Derfor vil kampen om nedslag i brødpriiserne selvsagt bli ganske anderledes bitter, om vi faar
630 korntold, end om vi faar monopol. Det maa vel ogsaa ansees for temmelig givet, at med vort samfunds sammensætning vil en korntold, om den blir indført, bli feiet væk igjen inden ganske kort tid og saaledes bli til liten nytte for de formaal, som den skulde tjene. De byrder, som samfundet maatte komme til at bære ved monopol, blir som nævnt ganske anderledes smaa end ved korntold og desuten
635 vil det ligge i statsstyrelsens egen haand til enhver tid at fordele dem paa en mere retfærdig maate, end man nogensinde kan opnaa ved told. En utjevning f.eks. ved nedslag i sukkertolden, som det har været slaat paa, vil ikke være tilfredsstillende, da brød jo er en uundværlig vare for den aller fattigste, og jo fattigere en mand er, desto mere bruker han av melspiser forholdsvis, mens for
640 sukkerets vedkommende vel heller det omvendte er tilfældet.

Jeg har det haap, at man gjennem monopol skal finde den bedste løsning, som fordyrer brødet mindst, fordeler byrderne paa den retferdigste maate og samtidig sikrer landets kornforsyning og skaffer bøndenae en sikker avsætning
645 og en sikker støtte for sin avl.

Jeg gaar nu videre. Der er en del andre led i denne post, uttalelser om landets opdyrkning, om smaabrukersaken o.s.v., som jeg ikke finder at kunne drøfte nærmere, da tiden ikke tillater det. Jeg gaar over til post 4. Dens 1. led lyder:

650

"Vern om landets økonomiske og nationale uavhengighet mot overmægtig indflydelse av fremmed kapital og fortsat arbeide for bevarelse av landets naturherligheter."

Det er under den post, at koncessionslovgivningen indgaar -
 koncessionslovgivningen, som ved de to sidste valg har været den største sak vi
 har hat paa programmet, og som har været det største skille mellem partierne.
 Det er gaat ganske vidunderlig med koncessionssaken. Den blev, navnlig i 1909,
 660 misbrukt noget ganske forfærdelig av vore politiske motstandere, av høire og
 "frisindede". Det beskyldte os venstre for røveri og ran, for at ville ta jorden fra
 bønderne, for at drive grundlovsbrudd o.s.v. Nu er høire enig i det altsammen;
 det er gaat aldeles vidunderlig. Der er intet paa høires program om
 koncessionslovgivningen; og de skjærpende bestemmelser, som nu er foreslaat
 665 av regjeringen for koncessioner, baade med hensyn til skog og med hensyn til
 vandfald og vandfaldsreguleringer, har ikke i pressen, saavidt jeg har set, været
 angrepet eller berørt av oppositionen. Det sier jeg er vidunderlig. Jeg er
 taknemmelig og glad for det; for det var ondt ved de to sidste valg at maatte reise
 rundt og fortælle, at de to partier for med usandhet, vrøvl og vaas - for det
 670 gjorde de! - Jeg vil ikke si, det var med forsæt og vilje; men faktisk gjorde de det.
 Nu er de gaat til erkjendelse, og jeg er glad for det. Vi er færdig med
 koncessionskampen nu; vi er kommet ind i det spor, at alle erkjender, at venstres
 koncessionspolitik er til landets gavn.

675 Og vore efterkommere vil være os taknemmelig for det vi har gjort; det kan De
 være viss paa!

Landets naturherligheter vil nu gradvis gaa over til almenheten, vor fossekraft vil
 gradvis gaa over til almenheten ved hjæln av hjemfaldsretten, og det er det, den
 680 bør. Jeg skal ikke komme iænger ind paa dette.

Post 5 er en meget vigtig post: Der kræves:

"Gjennemført økonomi i statshusholdningen. Laan anvendes kun til produktive
 foretagender.

De ekstraordinære utgifter, som er foranlediget ved krisen, søkes dækket uten
 690 laan, saalangt det kan ske uten at paalægge for tunge skattebyrder."

Vi kommer her til et mellem partierne meget omstridt spøremaal, og det er

spørsmålet om, paa hvilken maate man skal betale de ekstraordinære
695 militærutgifter, og i det heletat spørsmålet om principperne for laan.

Venstre hævder, at vi ikke skal laane til andet end produktive øiemed. Vi skal
ikke laane til militære øiemed; for laaner vi til militære øiemed, har vi ikke alene
at betale renter og afdrag av laanene, men vedkommende militære
700 foranstaltninger fører andre forøkede, aarlige utgifter med sig. Kjøper man et
panserskib, maa man ikke alene betale, hvad skibet koster; men vedlikehold,
besætning, drift koster ogsaa mange penger om aaret. Derfor bør disse utgifter
dækkes saa langt raad er uten laan.

705 I forrige periode, da det blev besluttet at anskaffe to panserskibe, blev der ogsaa
besluttet at opta et laan paa 12 millioner kr. til delvis dækning av, hvad de
kostet. Da vi kom til roret i 1913, for to aar siden, besluttet vi i
overensstemmelse med vort program, at dette 12-millioners laan ikke skulde
optas. Regjeringen foreslog istedet - og det blev vedtat av Stortinget - en liten
710 formuesskat, som i forbindelse med dette 10 procents tillæg, som vistnok alle,
som betaler direkte skat, kjender, i løpet av 5 aar skulde dække disse 12 millioner
kr. Denne formuesskat var ganske liten. Jeg vet ikke, om nogen har merket den
engang. For formuer mellem 10 og 15 000 kr. er den 7 øre pr. 1000 kr., og naar
man kommer op over 30 000 kr. i formue, har man det høieste beløp, 57 øre pr.
715 1000 kr. Det er, som enhver ser, en ganske liten skat. En mand med en formue
paa 100 000 kr. betaler 50 kr. i skat, og det kan han sandelig godt gjøre, naar det
gjælder landets forsvar. - Men saa kommer vi til den anden skat, den
ekstraordinære forsvarsskat, som blev foreslaat av regjeringen og vedtat av
Stortinget ifjor. Den er paa 12 1/2 million, og den skal betales ihøst og til
720 vaaren. Det er et ganske stort tillæg i skatten, og da tillægget er saa stort, finder
jeg at burde gjøre rede for, hvem der skal betale det. Vi fandt og vi foreslog, at
denne skat burde lægges paa de store indtægter og de største formuer. Indtægter
under 4 000 kr. er fri. En mand, som har 4 000 kr. i indtægt, faar kr. 6,60 i tillæg
i skatten. Naar han kommer op i en indtægt paa 30 000 kr., blir tillægget 1364
725 kr. Paa formuen er der følgende tillæg: En mand, som eier eller som lignes efter -
120000 kr., faar 10 kroners tillæg i skatten. Eier han 350000 kr., faar han kr.
337,50 i tillæg, eier han 1 million, faar han 2 425 kr. i tillæg. Dette indbringer 12
500000 kr. Vi mener, dette er retfærdig. Disse utgifter, som trænges til landets
forsvar, faar i første række bæres av dem, som har den største bæreevne. De, som
730 ingenting eier, ofrer jo i tilfælde sit liv, og i fredstid ofrer de jo meget av sin
arbeidskraft i den tid, øvelserne paagaar. Det er saaledes et meget stort og likesaa

følelig offer, som lægges paa den ubemidlede del av nationen, og det er jo den største. Derfor har vi ment, at disse ekstraordinære ofre fik de, som har bedst raad, betale.

735

Men saa kommer nu disse svære utgifter, som jeg nævnte, som vi staar oppe i nu for tiden, 1 500 000 kr. maaneden foruten mange millioner til militære anskaffelser. Hvorledes skal vi betale dem? Ja, vi er av den mening, at vi faar prøve at betale det med skatter, saa langt det er rimelig. Men, som man hørte, heter det i vor programpost, at de skal "søkes dækket uten laan, saa langt det kan ske uten at paalægge for tunge skattebyrder". Det er naturligvis en skjønssak, hvad der er for tunge skattebyrder. Men jeg skal nævne, at vi har foreslaaet en ekstraskat, som skal begynde at betales næste aar, og som skal indbringe 6 millioner kr. utover den almindelige direkte skat. Jeg skal nærmere forklare, hvori denne ekstraskat bestaar. Den hviler væsentlig, men ikke ganske, paa nogenlunde det samme princip som den store ekstraskat, jeg nylig forklarte. Der er nogen forskjjel. Der foreslaaes et almindelig tillæg av 10 pct. av skatten for alle, som betaler direkte skat. Det gjør man jo like, ned til 1000 kroners indtægter, saa man rammer her noksaa smaa indtægter, men man har ment, at naar det gjælder nøytralitetsvernet, utgifter til at bevare landets fred, kunde de allerfleste være med. Ja, det blir jo ikke de aller fleste; men ialfald de, som betaler direkte skat, skal betale et litet tillæg paa 10 pct., ikke av sin indtægt, men av sin skat. Dette rækker jo imidlertid ikke langt. Det gir 1 500 000 kr. Men desuten skal indtægter over 12 000 kr. faa et tillæg av 10 pct. av skatten, stigende eftersom indtægten stiger, til 40 pct., naar man kommer op i en indtægt av 50 000 kr. Og av formuer paa over 100 000 kr., skal der betales et tillæg av 30 øre pr. 1000 kr; tillægget stiger til 5 kr. pr. 1000 kr. for formuer paa over 1 million kr. Der er forsaavidt her de samme principer som de, jeg nævnte ved den anden skat, at de, som har bedst raad, faar betale mest; de har lettere for at utrede utgifterne.

740

745

750

755

760

Der indvendes herimot, at denne tyngsel paa de store formuer, da den jo ogsaa falder paa aktieselskaper, aktieforetagender og store bedrifter, let kan bidra til, at folk ikke har lyst til at sette sine penger i saadant. Det kan skape utilfredshet og gjøre, at der blir mindre næringsdrift i landet. Paa den maate skulde det ogsaa gaa ut over arbeiderne.

765

Jeg har ikke nngen frygt for det. Nye foretagender afficeres ikke av skattespørsmål; de avgjøres efter ganske andre hensyn. Er der forøvrig grundvold for nye foretagender, saa gaar de sin gang, uten at man bekymrer sig

770

om skatterne - indenfor rimelige grænser naturligvis, og jeg mener, at de grænser ikke er overskredet ved de forslag, som her er fremsat. Denne skat skulde altsaa gi os 6 millioner kr. om aaret. Den vil nok komme til at staa i adskillige aar, forinden vi faar betalt de udgifter, som den nuværende situation har bragt os op i. Men det faar jo ikke hjælpe. Midlertidig faar vi nok laane. Og skulde ulykken være ute, og landet kom i krig - ja, da vilde udgifterne bli saa enorme, at nok efterslegten maatte være med at betale. Da maatte man nok ta op langsigtige laan. - Vi faar haape, vi slipper det.

Hr. Hagerup Bull uttalte i sit foredrag forleden dag, at han mente, det vilde være heldigere at fordele det nye skattetryk paa flere fundament. Han uttalte sig ikke yderligere om, hvad han mente dermed; men jeg har tænkt mig, at han mente, at dersom der blev noget tilovers - hvad der naturligvis vil bli av indtægterne ved en korntold, vilde den anvende en del derav til at dække disse udgifter istedenfor at lægge dem paa den direkte skat. Eller kanske han tænker paa at lægge dem over paa kasseartiklerne og forhøje tolden? Det kan jo ogsaa tænkes. Det er noget, som mange er tilbøielige til at gripe til - det er saa let at ta til. Men venstre har paa sit program: "Ingen forhøielse av tolden paa kasseartikler". Det er sat, for at man ikke skal falde i fristelse. Kasseartikler er kaffe og sukker og saadant, som vi ikke producerer i landet. Og erfaring viser, at told paa den slags varer, som ikke produceres i landet, fordyrer varen med toldbeløpet. Det er en ganske anden sak, hvis man producerer en vare i landet. Da er det, som jeg før har sagt, saa, at hvis den indenlandske produktion er tilstrækkelig kraftig, spiller tolden ingen rolle. Men ved kasseartikler forøker tolden prisen med en eneste gang med hele sit beløp. Og disse ting hører til de artikler, som alle mennesker bruker; kaffe og sukker har vi jo bruk for allesammen. En forhøielse av tolden paa disse artikler kan venstre derfor ikke gaa med paa.

Hvad angaar de sociale spørsmål, saa omhandles de i posterne 7 og 8 paa venstres program. Vi har i denne periode løst endel av disse oppaver, men flere staar igjen. Hvis ikke denne verdenskrise var indtraadt, vilde vi ha haapt om at faa utført meget mere. Ifjor sommer besluttet Stortinget at utsatte sine forhandlinger til høsten. Det var da meningen i denne høstsession at opta en hel del av de foreliggende forslag fra regjeringen angaaende sociale spørsmål. Da krigen kom, faldt denne samling bort. Nu gjøres der nok meget arbeide paa Stortinget; men vi rækker ikke paa langt nær at faa gjennomgaat det lovstof, som foreligger paa de forskjellige omraader.

Vi har haap om at faa gjennomført sykeforsikringsloven med
mødreforsikringen, som jeg setter store forhaapninger til. Jeg er overbevist om,
at den vil bringe velsignelse og lettelser, som man ikke før har hat, ind i tusener
815 av hjem.

Ogsaa med hensyn til smaabrukerbanken, "Arbeiderbruk- og boligbanken", som
vi har kaldt den, foreligger der en ny lov, og jeg antar, at vi faar den gjennomført,
hvad der vil gjøre det lettere for folk at faa laan, saavel for dem, som ikke har saa
820 smaa eiendomme, som for dem, laaneadgangen hittil har været indskrænket til.

Saa har vi loven om voldgift og mægling. Den vil bli tat under behandling med
det første.

825 Men saa er der den store sak, som har staat paa programmet like siden 1899,
folkeforsikringen. Vi var kommet saa langt med den nu, at proposition fra
regjeringen vilde være kommet iaar. Det kan hände, den kommer ogsaa nu; men
vi har dog ingen forhaapning om at faa saken gjennomført iaar og knapt nok om
at faa den gjennomført i neste periode; for vi vet jo ikke, hvad enden vil bli paa
830 den nuværende situation. Hvis krigen blir langvarig, faar vort folk saa store
ekstraordinære utgifter, at vi ikke kan løse saa store og mægtige opgaver som
folkeforsikringen. Vi maa utsætte den, til landet igjen kommer over paa en
sikrere finansiel basis. Vi faar haape, at vi kan faa anledning til at gjennomføre
den i neste periode: det vilde være i høi grad ønskelig, men mere kan vi ikke si
835 paa dette tidspunkt.

Videre vil jeg nævne, uagtet det vel ikke interesserer dette distrikt noget større, at
der foreligger et nyt forslag om en betydelig forbedring av fiskernes
ulykkesforsikring, - en forbedring som er høist paakrævet.

840 Saa har vi ædruelighetssaken, som er omhandlet i post 13 paa programmet. Om
den skal jeg kun uttale, at venstre altid har staat lydhør likeoverfor kravene fra
avholdsfolket, og at de lovordninger, som hittil er istandbragt, er istandbragt
ved venstres hjelp og ved venstres stemmer.

845 Saa vil det ogsaa sikkert ske i fremtiden, og det er sandsynlig, at der i kommende
periode vil bli vigtige spørsmåal at avgjøre i ædruelighetssaken. Det ser ut, som
om man nu kan øine brændevinsforbud her i landet. Det ser saa ut, men jeg skal

850 ikke uttale mig nærmere om det. Jeg kan ikke tro andet end, at
brændevinsforbud i det store og hele tat vilde vække almindelig bifald. Vi ønsker
ikke paa venstres program uttrykkelig at uttale os for et saadant forbud. Saken
er, at det spørsmål berører ikke alene Norge, men ogsaa utlandet, Frankrike
f.eks., og vi har forstaat, at det vilde virke smertelig og støtende for Frankrike,
855 om man vakte den slags spørsmål nu, da landet er i nød. Det er selvfølgelig
ingens mening her i landet, heller ikke avholdsfolkets, at vi skal benytte den
stilling, Frankrike for øieblikket er i, til at faa avgjort brændevinsspørsmålet paa
en maate, som passer os. Det vilde være en uværdig maate at optræ paa for vort
land, og det gjør vi ikke. Men naar krigen er forbi, og fred er indtraadt, er det
860 vistnok sandsynlig, at man vil søke at faa løst spørsmålet paa en maate, som
antagelig ogsaa vil kunne tilfredsstille Frankrike. Men maålet er
brændevinsforbud, og jeg tviler ikke paa, at det vil naaes.

Vi maa imidlertid ha en rimelig overgang; det er en svær reform dette. Vi
865 trenger en overgang, og den vil nok avholdsfolket gaa med paa. Og da tviler jeg
ikke paa, at det blir en reform - en stor og herlig reform - til landets og
befolkningens bedste. For det maa jo erkjendes, at mangelen paa ædruelighet har
lagt og lægger mange hjem og mange tilværelser øde, her i landet som i andre
land.

870 Jeg vil naturligvis straks indrømme, at med indførelsen av et brændevinsforbud
er man ikke helt fri for de skyggesider, som klæber ved den overdrevne bruk av
spirituosa. Men at det vilde bli en betydelig forbedring, kan da vel ikke noget
menneske benegte.

875

Jeg har nu gjennomgaat de fleste poster paa programmet, og jeg agter at slutte
hermed. Men jeg vil i sin almindelighet lægge til, at venstre har en lang og
880 ærefuld fortid. Det har det. Det har vist sig i de to sidste menneskealdre, at det
har været venstres arbeide og venstres politik, som har været raadende og
ledende. Og det erkjendes nu av alle, at det har været til gavn for landet. Det
hadde ikke været heldig for landet, om ikke venstres politik hadde været den
raadende. Saa var det med hensyn til folkestyret, som blev gjennomført i 80-
885 aarene, saa var det i unionspolitikken, saa har det været i socialpolitikken, i
koncessionspolitikken, saa var det med hensyn til stemmeretsreformerne. I alle
disse spørsmål har venstres politik været den seirende og været til landets gavn.

Og det er det ogsaa vor mening, at den skal være fremdeles. Vi vil drive en
890 national og demokratisk politik herefter som hittil.

Det glæder os at se, at ogsaa høire nu er blit sterkt nationalt. Det har ikke altid
været saa. Jeg vil minde om kampene i unionstiden. Da var høire ikke nationalt.
Nu er jo landet blit helt selvstændig, og da er det glædelig, at høire her i landet -
895 som de konservative partier i andre lande i regelen - er blit mere nationalt.

Men høire staar noksaa tvilende, naar det gjælder andre spørgsmaal, som vi sætter
høit. Se paa de sociale spørgsmaal. Høire kræver vaabenstilstand, sier hr. Hagerup
Bull, under den nuværende situation. Vi finder ikke at kunne indgaa paa nogen
900 større vaabenstilstand end den, som er paakrævet paa grund av situationen. De
reformer, vi finder med rimelighet kan gennemføres, vil vi gennemføre ogsaa
nu. Der er et gammelt ord, som sier, at man skal mure med sværd ved lænd. Det
er det vi mener, vi bør gjøre.

905 Det er en gammel misbrukt uttalelse av mig - ja, den er ikke saa gammel; den er
nok ikke mere end et aars tid gammel: "Venstre har faat magten, og vi agter at
bruke den". Dere har vist hørt den. - Ja, jeg har den mening, at naar venstre har
faat magten, er vi forpligtet til at bruke den - men ikke misbruke den. Imidlertid
er det utlagt saaledes: "Venstre har faat magten, og nu skal vi misbruke den". Det
910 er ikke meningen. Men vi anser det for vor pligt at lede utviklingen i den
retning, venstre mener er rigtig og til landets gavn.

Det er, naar vi kommer til de sociale spørgsmaal, at der blir tvist med de andre
partier. Merkelig nok gjør ogsaa socialisterne motstand. Socialisterne gjorde
915 ganske sterk motstand mot sykeforsikrings-loven, da den i sin tid blev
gjenremført. Nu tænker jeg, alle er glade for, at de har den. Saa vil det ogsaa ske
paa andre omraader.

Med hensyn til socialisterne, saa er jo ikke de færdige med sit program for iaar.
920 Jeg vil gjerne tro om socialisterne som om alle de andre politiske partier her i
landet, at de mener det vel - ja jeg er ikke i tvil om det. De mener ved sit arbeide
at fremme landets utvikling. Men jeg er ikke i tvil om, at dersom det skulde gaa
efter socialisternes vilje, vilde vi komme op i farlige tilstande. Landets grænser
vilde bli lagt aapne. Selv nu, da krigen banker paa vor dør, sier de - det fremgaar
925 av hvad en nedsat programkomite har foreslaaet - at dersom de kom i flertal og
dannet regjering, vilde det første, de gjorde, være at lægge ned forsvaret. Nu da

krigen staar saa at si like utenfor vore grænser, og vi maa ha baade vort sjøforsvar og vort landforsvar i orden for at ta imot, nu erklærer socialisterne, at hele
930 forsvaret ingenting er værdt. Jeg synes, det er forfærdelig letsindig, letsindig over alle grænser! Og at landets befolkning kan gi et saadant parti, som aapent erklærer dette, sin støtte, er mig ganske uforstaaelig. For hvis landets grænser blev lagt aapne, og fremmede tok landet i besiddelse - og det vilde vel ikke være saa urimelig, der er mange, som sigter paa Norge, Norge er værdt at ha med sine
935 fremtidsrigdomme, hvis størrelse og omfang vi ikke har noget begrep om endda, men som det er mange utlændinger som ser paa - hvis landets grænser blev lagt aapne, sier jeg, og vi saa blev lagt under fremmet aag, hvorledes tror De, det da vilde gaa med socialisterne? Tror De, de da vilde faa det frie spillerum, de har her i landet nu? Jeg bare spør. Der er intet land i Europa, hvor forholdene er saa
940 frie, som de er her i landet, trods al klage - intet land i Europa! Kom vi under fremmet aag, gik det først og fremst ut over arbeiderne og sidst utover kapitalen. For kapitalen fik sandelig meget gunstigere kaar, om vi kom under fremmed aag, end den har nu, det kan De være viss paa!

945 Men vi skulde jo ikke først og fremst være repræsentanter hverken for den ene eller den anden klasse; vi skulde være nordmænd først og fremst og sidst! Og jeg tror igrunnen, at vi allesammen - socialisterne med - naar det kom til alvor, ikke vilde opgi landet. Vi vilde ikke opgi vor frihet og selvstændighet. I 1905 stod socialisterne sammen med os andre, og jeg kan ikke tænke mig muligheten av, at
950 de virkelig for alvor vilde prøve at gjennomføre en saadan - jeg vil kalde det trudsel - som at legge landets grænser aapne. Dertil er de altfor glade i vor frihet og selvstændighet. Den er ikke mere end 10 aar gammel. Og vi har da prøvet andet. Tänk paa dansketidens fire hundrede aar og paa de hundrede aar, vi var forenet med Sverige -de er heller ikke at ønske sig tilbake til.

955 Nu har vi hel og fuld selvstændighet. Og den skulde vi sette paa spil! Tunge kan utgifterne være at bære; men jeg tror vi heller vil bære dem med vor nakne reist som en fri og selvstændig nation, end ligge under et fremmed folks aag.

960

Ja, mine damer og herrer, jeg har nu i store hovedtræk gjennomgaat partiernes politik, navnlig hvad venstre agter at arbeide for i den kommende periode. Jeg har intet høiere og bedre ønske end, at enhver vil overveie vel det, jeg har anført,
965 og gjøre sig op sin mening samvittighetsfuldt. Og gjerne og helst ser jeg, at man

ogsaa gaar og hører talere fra andre partier for saa, naar stemmesedlen skal lægges i urnen at ha gjort sig op en selvstændig mening. Jeg har den tro, at da vil de fleste lægge sin stemmeseddel i urnen til fordel for venstre. Jeg har den tro, fordi 970 erfaring har vist, at vi venstre har set ret i alle vigtige spørsmå. Det erkjendes nu fra alle og maa erkjendes.

Efter 1905 indbildte høire sig og skrev i pressen og uttalte paa møter, at nu var venstre færdig. Efter 1905 har vi blandt mange andre saker hat 975 koncessionslovgivningen og hele kampen om den. Viser det at venstre er færdig? Et fremskridtsparti blir aldrig færdig! Der vil altid melde sig nye opgaver for en nation NB., som ikke staar stille, men som har baade en befolkning, som vil fremover, og et land, som gir betingelser for, at den kan gaa fremover. Og vi har i Norge baade en saadan befolkning og de naturlige vilkaar. Vi har uhyre mange 980 opgaver at løse i fremtiden, uhyre mange opgaver, baade i den nærmere og den fjernere fremtid. Og da gjælder det altid at ha ved roret folk, som har fremsyn, og som samtidig har det rette syn paa, hvad der kræves av hensyn til samfundsretfærdigheten - samfundsretfærdigheten, glem ikke den! - av hensyn til vore næringsveier og av hensyn til vore nationale opgaver!

985 Det er mange opgaver og vigtige opgaver, og allesammen lægger de et sterkt beslag paa alt, hvad vi evner og kan gjøre for at prøve at ordne utviklingen saaledes, at den kan bli til landets gavn. Og det tror jeg, jeg med bestemthet tør si, at vi kan betegne venstre som det parti, som altid har set riktig, og alltid har set fremover. Og det vil det ogsaa gjøre fremdeles! 990

Kilde

Bilag til "Stavanger Aftenblad" - 5. juli 1915

Emner

995 Foredrag, Partipolitikk

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/venstres-program-2681>